

**Egalizarea sanselor si cresterea accesului la educatie al copiilor romi**  
Elementele unei politici de educatie diferentiata in Romania  
-draft-

I. Acest document are la baza activitatile intreprinse de “Grupul de Lucru permanent pentru politici si proiecte educationale”, organizat de Romani CRISS, 1994-1995.

Activitatile grupului de lucru includ:

- actiuni de interventie sociala in scolile din reseaua locala a Ministerului Educatiei; activitati educationale pe timpul verii; achizionarea de materiale scolare; discutii cu cadrele didactice, autoritati locale si parintii copiilor romi; activitati administrative privind implementarea de proiecte si crearea unui spatiu educational/ scolar pentru romi;
- activitati educationale si de scolarizare cu copiii romi in situatii deosebite: care nu au mai fost de mult timp la scoala; copii care au depasit varsta scolara; romi care nu stiu sa scrie si sa citeasca; copii ai caror parinti au emigrat si au fost repatriati ulterior;
- seminarii pentru planificarea proiectelor si evaluarea experintelor scolare; schimb de experienta cu specialisti din Romania si strainatate;

Grupul de lucru e format din profesori; reprezentanti ai unor asociatii de romi din Romania; organizatorii de proiecte scolare pentru copiii romi din cateva localitati din Romania si din alte tari; specialisti ministeriali si alte organizatii guvernamentale; reprezentanti ai ONG-urilor active in domeniu.

Seminariile grupului de lucru, organizate de Federatia Romilor in Romania si CRISS, au avut loc in urmatoarele localitati:

- Mihai Kogalniceanu, judetul Constanta, august 1992;
  - Baia Mare, judetul Maramures, februarie 1993;
  - “30 Decembrie”, Bucuresti, 27-31 mai 1994, cu tema “Limba Romani si politici educationale; experiente, realizari, perspective” si 19-20 septembrie 1994, cu tema “Metode de evaluare scolara si proiecte sociale implementate in comunitatile de romi”.
- La aceste doua seminarii au participat si organizatorii unor proiecte scolare din Ungaria si Republica Slovaca;
- municipiul Constanta, 17-19 noiembrie 1994, seminarul international – “Educatie si scolarizarea copiilor romi din Europa”; printre participanti s-au numarat specialisti din Romania, cercetatori de la Institutul pentru Familie si Copil (Paris), Centrul International UNICEF pentru Dezvoltarea Copilului, din Florenta, Institutul de Psiho-pedagogie din

Budapesta si co-ordonatorii de proiecte scolare pentru copiii romi din Albania, Ungaria si Bulgaria.

In perioada 29 august – 9 septembrie, grupul de lucru a realizat o activitate de teren in cadrul proiectelor de dezvoltare locala, incluzand scolarizarea, in Valenii Lapusului si Coltau, judetul Maramures.

## II. Inegalitatea sanselor in educatie si discrepantele in scolarizarea copiilor romi

### III. Documentarea unei realitati: Discrepantele din educatia pentru romi

Discrepantele care exista in momentul actual dintre nivelul de scolarizare a romilor si cel al populatiei minoritare in Romania reprezinta o constanta in viata de zi cu zi si au fost documentate prin studii de specialitate.

Putem cita, ca argumente cantitative, studiul Elenei si al lui Catalin Zamfir: “Tigani: intre ignorare si ingrijorare”, Bucuresti, Editura Alternative, 1993. Studiul a fost realizat pe un esantion de 12.000 de romi, reprezentand 1804 familii. Concluziile studiului sunt:

- 27,3% dintre romii cuprinsi in cercetare nu au studii sau nu au absolvit patru clase;
- Numarul celor care stiu sa citeasca este de 18,6% barbati si 35,2% femei;
- In unele comunitati de romi, cifra nescolarizarii se situeaza intre 80 si 100%.

Copiii romi traiesc in familii numeroase si in comunitati deseori izolate si cu crestere demografica ridicata; parintii, fara scoala sau calificare profesionala, se confrunta cu somaj si o lipsa acuta de munca; conditiile de viata si de locuire sunt deseori sub “pragul de saracie”; multe familii de romi depind de programele de asistenta sociala; mobilitatea teritoriala in conexiune cu munca sezioniera sau ilegala in alte tari duce la retragerea temporara sau permanenta a copiilor din scoli.

### II2. “Crize locale”: o provocare la actiuni sociale si scolare

Discrepanta din educatie si consecintele acesteia sunt frecvente in teren si duc la tensiuni in relatiile dintre persoane si chiar la conflicte violente. Aceste situatii au si consecinte discriminatorii pentru scolarizarea copiilor romi.

Printre situatiile identificate in comunitatile cu romi, mentionam:

- lipsa actelor de identitate si de proprietate; drept consecinta, copiii din comunitatile de romi sunt exclusi din recensamant si evidentele scolare;
- copiii romi nu sunt inregistrati la scoala;
- cresterea abandonului scolar in cazul celor care s-au inregistrat la scoala sau au frecventat-o;
- dificultatile financiare si saracia familiilor de romi care duc la abandon scolar in unele cazuri;
- lipsa de interes a familiilor de romi pentru scolarizarea copiilor lor;

- atitudini de dispreț, discriminare sau izolare față de copiii romi în școală, care au ca efect excluderea copiilor romi din școală;
- creșterea ostilității și a intoleranței populației majoritare împotriva romilor în unele comunități locale; violență și expulzarea familiilor de romi, ducând la abandonarea școlii de către copiii și tinerii romi;
- dificultăți în a înțelege limba română în clasa întâi, acolo unde limba maternă a copiilor romi este Romani.

### II3. Diversitatea și multiplicarea inițiativelor locale și implementarea de proiecte pentru reducerea discrepanțelor din educație pentru copiii romi

Confruntându-se cu aceste situații, mulți actori sociali au inițiat activități sporadice și/ sau proiecte educaționale coerente care încearcă să îmbunătățească condițiile de școlarizare a copiilor romi la nivel local.

În România, aceste tipuri de acțiuni sunt inițiate de:

- Departamentul de Educație pentru Minorități Naționale din cadrul Ministerului Educației (de exemplu, programul de promovare a limbii române prin intermediul orelor optionale și a formării de viitori profesori de limba română);
- învățători, directori de școală, profesori universitari (ex. Școala nr. 5 din municipiul Baia Mare, universitatea “Spiru Haret” – Bacău, Școala profesională – Buzău);
- asociațiile naționale de romi (Federația Romilor din România, Romani CRISS, “Tineră Generație a Romilor”) și asociații locale de romi (Fundatia ROMROM din Caracal, Asociația Romilor din Colțau, județul Maramureș, Uniunea Romilor din județul Mureș.);
- organizații religioase (Biserica Baptistă “Providenta”, cartierul Ferentari, București, organizația catolică “caritas”);
- persoane fizice de etnie romă (“Clubul copiilor romi” din Caracal) sau persoane fizice ne-romă (menționăm activitățile extraordinare ale profesorului Mihai Merfea - școala din cartierul de romi, Gura Văii, județul Bacău; sau profesorul Gheorghe Sarau, autor al manualului de limba română).

### III. Elemente de evaluare a acțiunilor pentru creșterea nivelului de educație a copiilor romi

#### III.1. Realizări și limite ale acțiunilor dezvoltate de Ministerul Educației.

Luând în considerare situațiile de școlarizare din comunitățile de romi, Ministerul Educației, prin Departamentul de Educație pentru Minoritățile Naționale, a inițiat activități precum:

- în perioada 1990-1994, un specialist (inspector) din departament a lucrat pe tema predării în limba română; acest specialist s-a mai ocupat și de probleme administrative și sociale privind școlarizarea copiilor romi din unele localități;

drept compensatie, Departamentul a beneficiat si de ajutorul unor “voluntari metodisti”, profesori de etnie roma, care au administrat programul de invatamant optional de limba romani in cateva scoli;

- pregatirea, in cadrul scolilor normale, de viitori profesori pentru copii romi, care sa stie limba romani si elemente de istorie si cultura a romilor;
- introducerea de ore optionale de limba romani in cateva clase experimentale din cateva localitati;
- sprijinirea unor initiative locale privind scolarizarea pentru copiii romi in cadrul scolilor obisnuite si prin infiintarea de clase speciale pentru copii romi din localitatile si sectoarele cu numar mare de romi (ex. Caracal, cartierul Ferentari, Bucuresti) sau in localitati in care au loc evenimente violente impotriva romilor (ex. Scoala din cartierul Ponorita, satul Valenii Lapusului, judetul Maramures).

### III.2 Limitele Departamentului de Educatie pentru Minoritatile Nationale in rezolvarea problemelor de scolarizare a populatiei de romi

Desi apreciem eforturile Inspectoratelor specializate si ale Departamentului de Educatie pentru Minoritati Nationale, rolul acestui departament nu se rezuma doar la sustinerea initiativelor locale.

In contextul unor intalniri organizate de Grupul de lucru si asociatiile de romi, s-au adus critici metodei Departamentului de Educatie si a modului de lucru privind probleme specifice care se refera la scolarizarea copiilor romi.

S-a recunoscut ca Departamentul de Educatie pentru Minoritati Nationale **nu are inca un concept coerent si comprehensiv** pentru rezolvarea problemelor generate de discrepantele in educatia populatiei de romi.

Acum este necesar sa concentram resursele Departamentului pentru elaborarea unei “politici sociale” si a unui “concept strategic” in abordarea problemelor scolare si sociale cu care se confrunta copiii, studentii si tinerii romi.

Totusi, problemele din educatia copiilor romi nu pot fi abordate si rezolvate doar de Departamentul pentru Educatie cu predare in limba minoritatilor nationale (vezi mai jos); S-a sugerat ca imbunatatirea gradului de scolarizare a copiilor romi sa fie abordata si rezolvata in contextul Departamentului de Invatamant general si pre-universitar, ca actiuni de educatie diferentiata, de diversificare a metodelor pedagogice.

### III. 3. Rolul limbii romani in educarea si scolarizarea copiilor romi

In perioada 1990-1995, componentele unui “Program de Promovare a limbii romani in scoli si activitati educational-culturale” s-au evidentiat gradual sub coordonarea Departamentului de Educatie pentru Minoritati Nationale.

Viitorul program trebuie sa se bazeze pe:

- a) experienta acumulata in organizarea educatiei in limba minoritatilor nationale, aplicata in cazul particular al populatiei de romi, conform prevederilor Legii pentru educatie;
- b) experienta din predarea limbii romani in scoli din alte tari;
- c) noi elemente, recomandate de Carta Europeana pentru Limbile Nationale si Minoritare, adoptata de Consiliul Europei.

Aceasta Carta reclama clarificarea unui concept pentru promovarea limbii Romani, in contextul prevederilor pentru "limbi neteritoriale".

Realitatea culturala si sociala, specifica populatiei de romi, este o realitate bilingva si multilingvista, flexibila, care se adapteaza diferitelor medii sociale si culturale.

Predarea limbii romani si a istoriei si culturii romilor este esentiala pentru promovarea sanselor egale in educatie si pentru afirmarea identitatii culturale a copiilor si comunitatilor de romi.

#### III. 4. Re-evaluarea conceptului de "Educatie pentru romi" in contextul educatiei pentru minoritatile nationale

Luand in considerare discrepantele istorice dintre romi, populatia majoritara si alte minoritati "istorice", activitatile educationale pentru copiii romi **nu se pot limita la folosirea limbii romani, ca limba materna, in scoli.**

In prezent, politica educationala pentru romi, in contextul organizarii educatiei pentru minoritatile nationale, favorizeaza:

- a) reproducerea unei situatii de dezavantaje si inegalitati sociale si educationale dintre romi si populatia majoritara;
- b) un tratament discriminatoriu la adresa romilor in comparatie cu alte minoritati etnice si nationale, eprimate prin diferite resurse financiare, materiale si uman alocate romilor de la bugetul de stat.

#### IV Educatie diferentiata pentru copiii si studentii romi – re-examinarea politicilor de scolarizare pentru minoritatea romilor, in contextul pluralismului educational promovat de Legea pentru educatie

In opinia participantilor la intalnirile grupului de lucru organizate de Romani CRISS, obiectivul principal al unui program pentru scolarizarea copiilor romi este egalizarea de sanse privind accesul la si continuarea retelei de scolarizare.

Problemele specifice care raman de rezolvat intr-un program similar se refera la:

- participarea copiilor de romi la invatamantul pre-scolar, in special in anul pregatitor;
- inregistrarea copiilor in clasa intai si reducerea abandonului in clasele primare;
- reinsertia scolara a copiilor care au abandonat;
- cresterea numarului de copii romi, in special fete, in clasele V-VIII;

- sprijinirea elevilor romi cu frecventa regulata pentru a accesa scoli profesionale, liceu si facultate.

IV. 1. Prevederi ale Legii pentru educatie care sunt aplicabile in situatii particulare privind copiii si colectivele de romi.

Vezi anexa.

b) Diversificarea si diferentierea structurilor si continuturilor educatiei; organizarea de activitati si metodologii didactice; de relatii dintre personal didactic – familiile elevilor

- folosirea de programe scolare flexibile si manuale alternative scrise pe principiul adaptarii procesului educational-scolar la nevoile si capacitatile dezvoltarii copiilor – art.14; diversificarea, experimentarea si inovarea structurilor educationale si metodologii didactice cu scopul de a creste nivelul de scolarizare si performante ale elevilor si studentilor romi - In sistemul de invatamant pot functiona unitati-pilot, experimentale si de aplicatie (art.15(11)).
- Diferentierea si stimularea normelor didactice si retributie pentru personalul didactic care lucreaza cu copiii si studentii romi. Acest fapt trebuie sa ia in considerare nevoile educationale specifice ale personalului si ca scolile cu un numar mare de elevi romi se afla, in general, in localitati izolate - art.152 (2).
- Continuarea, amplificarea si imbunatatirea activitatilor de formare pentru profesori si dascali care lucreaza cu copiii si elevi romi; clase pentru viitori profesori romi in scolile normale; formare de profesori de romani in colegiile pedagogice – art.64.
- Formare si angajare de “mediatori scolari”, la nivel pre-scolar si scolar si unitati cu elevi si studenti romi. Acestia trebuie sa fie persoane bine cunoscute in comunitatea de comunitatea locala de romi, preferabili romi din acele comunitati, cu educatie (cel putin scoala generala); rolul acestor persoane auxiliare este de a ajuta personalul didactic sa mentina si sa consolideze relatiile dintre elevi si scoala, pe de o parte, si familiile de romi si comunitate, pe de cealalta parte; mediatorul scolar trebuie sa poata incuraja o mai buna integrare a elevilor romi in scoli, in special in situatiile in care sunt distribuiti in clase cu elevi care apartin populatiei majoritare din localitate.
- Continuarea si completarea activitatilor educationale prin activitati extracurriculare de “club” pentru copii si tineri, cursuri si ateliere de lucru, etc. organizate de unitatile Ministerului Educatiei in colaborare cu asociatiile de romi si alte organizatii non-guvernmanetale, scoli, case de cultura, biserici, persoane particulare, etc – art. 131-132.
- Folosirea limbii romani in activitatile scolare si extracurriculare, ca instrument suplimentar de comunicare si educatie diferentiata, in vederea consolidarii relatiilor dintre scolile in care invata copiii si familiile acestora, comunitate; integrarea limbii romani si folosirea acesteia, a orelor despre istoria si traditia romilor in programe de educatie interculturala si civica, adresate tuturor

elevilor din scoala in care invata si elevi romi – cap.XII, art.118-123; art. 125-126.

- Promovarea unor forme flexibile de training ocupational, adaptat nivelului minim de educatie (“alfabetizare functionala”, stadii de ucenicie).

Promovarea acestor activitati scolare si extra-curriculare este legata de reforma metodelor si structurilor educatiei pre-universitare, precum si de promovarea de metode alternative de educatie si activitati interculturale pentru educatia minoritatilor nationale.

### III.5. Educatie “separata” sau “integrata”?

Educatia si scolarizarea copiilor si tinerilor romi reprezinta un teren deschis experimentelor si inovatiilor, prin adaptarea la dinamica si caracteristicile fiecarei comunitati locale de romi.

**Optiunea asociatiilor de romi este educatia integrata, in clase mixte**, in care elevii romi sa invete impreuna cu elevii majoritari, romani si unguri (in zonele in care populatia majoritara este cea maghiara).

Totusi, sunt situatii la nivel local in care **educatia separata este necesara, temporara si compensatorie**.

Sunt multe cazuri de localitati sau cartiere in orase in care numarul de romi este ridicat, reprezentant un procent insemnat din populatia totala a localitatii sau a cartierului.

Sunt si localitati, in special sate, unde populatia este reprezentata in intregime de romi.

In aceste situatii, organizatorii proiectelor scolare prefera sa organizeze “scoli pentru romi”. Conditii locale sunt de asemenea natura incat cer aceasta solutie pentru a combate abandonul scolar la copii romi. Aceste conditii sunt:

- situatii demografice: numarul si concentrarea populatiei romilor;
- rezidenta: izolare fata de scolile publice;
- caracteristici culturale: situatia bilingva a romilor; cunostiinte insuficiente de limba romana la inceputul clasei intai;
- “politica locala”: conflicte cu populatia locala;
- stratificarea sociala si saracia accentuata.

Recuperarea scolara a copiilor romi necesita organizarea unei forme separate de scolarizare si educatie in aceste situatii; organizarea unei forme de educatie pre-scolara si meditatie (un avans) pentru clasa intai in scolile publice; un semestru special (“semestru zero”) - cum este in Republica Slovaca; organizarea de clase I-II sau I-IV doar cu copii romi.

Pana in prezent, scolarizarea copiilor romi este un experiment; nu se pot formula solutii polivalente prin solutii inovative, desi nu se poate nega ca si-au dovedit utilitatea.

### III.6 Rezistenta locala in promovarea proiectelor scolare si egalizarea sanselor in educatie pentru copiii romi

Analizarea conportamentelor si situatiilor locale, particulare, arata:

- atitudini de sprijin a diferitelor forme de educatie pentru copiii romi; deshidere si motivatie pentru metode alternative si inovative de predare;
- rezistenta, inertie si uneori, ostilitate a personalului din scoala la nivel local fata de initiativele cadrelor didactice, ale asociatiilor si persoanelor particulare, care sugereaza forme de eduatie si scolarizare pentru copiii romi.

Scolile de la nivel local nu sunt suficient pregatite pentru a raspunde noilor presiuni sau resurse (asociatii de romi, profesionisti si intelectuali romi, susrse independente de finantare) care au aparut in comunitatile de romi.

Uneori, sprijinul Ministerului Educatiei, Departamentul de Educatie pentru Minoritati Nationale, reintareste rezistenta si ostilitatea organismelor locale administrative, doritoare sa isi afirme autonomia locala.

### V. Propuneri pentru imbunatatirea actiunilor institutionalizate, organizate, care au ca scop cresterea accesului copiilor romi la educatie si scolarizare.

V.1. Propuneri privind conducerea politicilor educationale:

- crearea unui post de inspector pentru problemele de scolarizare a copiilor romi, in contextul Departamentului pentru Educatie Generala, Preuniversitara din cadrul Ministerului Educatiei;
- crearea de posturi similare in cadrul Inspectoratelor scolare judetene, acolo unde exista un numar mare de romi si unde sunt probleme sau dificultati cu scolarizarea (vezi art.143 (2));
- posibila creare a “mediatorilor sociali” in scolile cu numar mare de elevi romi. Rolul acestor “mediatori” ar presupune comunicare si mediere a relatiilor dintre scoala, familiile copiilor romi, comunitati rome si local teritoriale, in vederea cresterii nivelului de acceptare sociala fata de copiii romi in scoli, si acceptarea de reguli scolare de catre copiii si familiile de romi.

V.2. Crearea unei retele nationale si internationale de proiecte locale de educatie pentru copiii romi

Obiectivele acestei retele sunt:

- comunicare, schimb de experienta, consiliere metodologica si coordonarea de proiecte si initiative locale;
- sa asigure asistenta profesionista pentru imbunatatirea elaborarii proiectelor de educatie si raportare financiara;



- sa sprijine organizarea de proiecte locale prin identificarea surselor de finantare; sa promoveze diversitatea si flexibilitatea surselor de finantare si mijloacelor pentru proiecte scolare;
- sa creeze o baza de date pentru a promova inovatiile in scoalarizare si educatie pentru copiii romi;
- sa elaboreze un program complex de masuri organizationale si forme de scolarizare si activitati extra-curriculare adresate copiilor romi;
- sa experimenteze masurile de mai sus in unitati scolare si proiecte pilot;
- sa "conecteze" organizatorii romani de proiecte de educatie pentru copii romi cu organizatorii acestui tip de proiecte din strainatate, in special din Europa, pentru a beneficia de programe europene specializate (ex. "Interface" finantat de Uniunea Europeana).

V.3 Recomandari: Infiintarea unui grup de actiune sociala pentru a elabora un program national de promovare a drepturilor copiilor si a activitatilor educationale pentru copiii, elevii si tinerii romi.

Acest grup de lucrur va fi infiintat in contextul Ministerului Educatiei, prin intermediul colaborarii dintre specialistii din departamente implicate in actiuni similare: invatamant pre-scolar, invatamant general si preuniversitar in limbile minoritatilor; reforma invatamantului.

CRISS ofera experienta si informatiile dobandite in proiectele scolare din comunitati cu populatie de romi, in contextul grupului de lucru.

In prima faza, CRISS propune Ministerului Educatiei sa implice cativa specialisti din unitatile sale in elaborarea si implementarea "programului pentru formare continua de profesori care lucreaza cu elevi si copii romi".

Programul, sprijinit de Consiliul pentru Cooperare Culturala al Consiliului Europei, se va implementa in perioada 1996-1997, avand cooperarea unitatilor din scolare din cateva localitati; Institutul pentru Stiinte Educationale – Bucuresti; Institutul pentru Educatie Interculturala – Timisoara; Romani CRISS; Centrul de Cercetare pentru Romi – Paris; GREF – Grupul de profesori pensionati fara frontiere – franta; alte organizatii non-guvernamentale. (vezi anexa).

Programul prevede organizarea de intalniri pentru pregatirea, lansarea si evaluarea retelei fata de activitatile care au ca scop educatia si scolarizarea copiilor romi in:

- Strasbourg (sf lui ianuarie 1996)
- Baia Mare (sf lui februarie 1996)
- Timisoara (sf lui 1996)

In 1996, sunt prevazute mai multe actiuni sociale si de educatie in comunitatile de romi in cadrul programului. Participantii la aceste actiuni vor include personalul didactic si activitatile ONG-urilor din Romania si Franta.

La inceputul lui 1996, se va intocmi un raport de evaluare a programului.

